

UOT : 631.53.02.633.51

MÜXTƏLİFYAŞLI PAMBIQ QOZALARINDAN YIĞILAN XAM PAMBIĞIN
TƏSƏRRÜFAT GÖSTƏRİCİLƏRİ VƏ LİFİNİN TEXNOLOJİ KEYFİYYƏTLƏRİP.M.ƏYYUBOVA, M.İ.KAZIMOV, F.K.QƏHRƏMANOV
AKTN Bitki Mühafizə və Texniki Bitkilər ET İnstitutu

Məqalədə pambiq qozalarının yaşından asılı olaraq təsərrüfat göstəricilərinin və lifin texnoloji keyfiyyətinin pisləşməsi öyrənilmişdir. Müəyyən edilmişdir ki, qozaların yaşı azaldıqca lifin bərkliyi azalır, xətti sıxlığı və ştapel uzunluğu artır. Bu da göstərir ki, xam pambığın təsərrüfat və texnoloji keyfiyyət göstəriciləri qozaların yetişmə müddətindən çox asılıdır.

Açar sözlər: Müxtəlifyaşlı qozalar, lifin texnoloji keyfiyyəti, pambiq qozalarının yaşı, xam pambığın təsərrüfatgöstəriciləri, lif çıxımı.

Məlum olduğu kimi hazırda toxuculuq sənayesində təbii və sintetik liflərdən istifadə olunur. Dünya miqyasında təbii liflər içəri-sində toxuculuq sənayesi və eləcə də xalq təsərrüfatının başqa sahələri üçün ən yaxşı lif pambiq lifi sayılır. Belə ki, pambiq lifi istehsalat həm iqtisadi cəhətdən səmərəlidir, həm də onun ilkin emalı zamanı mürəkkəb bir texnologiya tələb olunmur.

Bir çox alimlər P.Y.Popov, M.S.Kanaş və başqaları çoxillik təcrübələrlə pambiq lifinin keyfiyyət göstəricilərini öyrənmişlər.

Hazırda dünyada gedən müasir və daim artan inkişaf əlaqədar keyfiyyətli lif istehsalının elmi əsaslarla öyrənilməsi və istehsalatda geniş tətbiqi təxirəsalınmaz bir problem kimi qarşıda durur.

Belə ki, məhsul yığımı zamanı yığılan xam pambığın lifinin müxtəlif yetişkinlik dərəcəsində olması qaçılmaz olur, yəni istər əl, istərsə də maşınla məhsul yığımında müxtəlifyaşlı qozaların məhsulu toplanır. Bu baxımdan bizim apardığımız təcrübədə məqsəd müxtəlif fizioloji yetişkinlik müddəti keçmiş müxtəlifyaşlı pambiq qozalarının xam pambığından alınan lifin təsərrüfat və texnoloji göstəricilərin öyrənilməsi olmuşdur.

Təcrübə AzNİXi-195 sortu üzərində üç təkrarda beş variantda öyrənilmişdir. Hər variantda çiçəkləmədən qabaq 20 ədəd normal pambiq kolu seçilərək etiketlenmişdir. Birinci variant ümumi qayda olaraq nəzarət kimi qəbul edilmişdir.

İkinci variantda 29.VII-2.VIII aya qədər hər gün açan çiçəklər digər variantlardan asan seçilmək üçün qara rəngli sapla nişanlanmışdır.

Üçüncü variantda 3.VIII-7.VIII, 5 gün müddətində açan çiçəklər qırmızı, dördüncü variantda müvafiq olaraq (8.VIII-11.VIII) sarı, beşinci variantda 5 gün ərzində açan çiçəklər (12.VIII-16.VIII) yaşıl rəngli sapla qeyd olunmuşdur.

Sahədə məhsulun yetişməsi başlayana qədər təcrübə variantları üzrə formalaşmış qozaların yaşı aşağıdakı kimi olmuşdur:

I Nəzarət – bütün yaşda qozaların qarışığı

II 50-45 günlük qozalar

III 45-40 günlük qozalar

IV 40-35 günlük qozalar

V 35-30 günlük qozalar

Variantlara aid nişanlanmış çiçəklərin məhsulu təkrarlar üzrə ayrı-ayrı yığılmışdır.

Nəzarət variantında təkrarlar üzrə 20 ədəd pambiq kolunun açmış qozalarının məhsulu bir yerə yığılmışdır.

Tədqiqatın variantları üzrə yığılmış xam pambıqdan nümunələr götürülərək indeks üsulu ilə lif çıxımı və Mauer doskasında uçağanla lifin uzunluğu təyin edilmişdir. Lfin texnoloji keyfiyyət göstəriciləri institutun "Texnologiya laboratoriyasında" təyin edilmişdir.

Nəzarət variantında lifin uçağanla uzunluğu 34-6 mm, lif çıxımı 36,7% olmaqla AzNİXi-195 sortuna xarakterik göstəricilər alınmışdır. Lfin möhkəmliyi 4,7 qq, xətti sıxlığı 5380 mteks, nisbi qırılma uzunluğu 25,3 qq/teks, ştapel uzunluğu 32/33 mm olmuşdur.

50-45 günlük qozaların lifinin uçağanla uzunluğu 34,5 mm, lif çıxımı 35,0% olmaqla möhkəmliyi 4,6 qq, xətti sıxlığı 5660 mteks, nisbi qırılma uzunluğu 26,0 qq/teks, ştapel uzunluğu 32/33 mm olmuşdur. Göründüyü kimi 50 günlük qozaların məhsulu fizioloji yetişkən olduğuna görə lifin qırılma qüvvəsi, xətti sıxlığı və digər texnoloji göstəriciləri nəzarətdən yüksək olmuşdur.

45-40 günlük qozaların bu göstəriciləri müvafiq olaraq 34,7 mm, 34,5%, 4,4 qq, 5840 mteks, 25,7 qq/teks, ştapel uzunluğu 32/33 mm olmaqla lifin fizioloji yetişkənliyinin qismən aşağı olması ilə əlaqədar xətti sıxlıq göstəricisi yüksək olmuşdur.

40-35 günlük qozalarda lifin uçağanda uzunluğu 34,2 mm, lif çıxımı 36,6%, möhkəmliyi 4,2 qq, xətti sıxlıq daha qabarıq yetkin və dolğun olmayan lif olaraq 6230 mteks, nisbi qırılma uzunluğu 26,2 qq/teks, ştapel uzunluğu 32/33 mm təşkil etmişdir.

35-30 günlük qozalarda lifin uçağanda uzunluğunun qanunauyğun artması müşahidə edilmişdir. Belə ki, lifin böyüməsi çiçək mayalandıqdan başlayaraq 30-

Variant	Qozaların yaşı, gün	Lifin uzunluğu, mm	Lif çıxımı, %	Möhkəmlilik, q.q.	Xətti sıxlıq, mteks	Nisbi qırılma uzunluğu, qqtexs	Ştapel uzunluğu, mm
I	Nəzarət	34,6	36,7	4,7	186(5380)	25,3	32/33
II	50-45	34,5	35,0	4,6	177(5660)	26,0	32/33
III	45-40	34,7	34,5	4,4	171(5840)	25,7	32/33
IV	40-35	34,2	36,6	4,2	160(6230)	26,2	32/33
V	35-30	34,7	35,2	4,0	155(6470)	25,9	33/34

35 gün müddətində başa çatır. Bundan sonra lifin yetişməsi, dolğunlaşması prosesi başlayır ki, bu zaman lifin uzunluğu müəyyən qədər gödəlir. Bu qozalarda

yığılmış pambıq lifinin möhkəmliyi 4,0 qq, xətti sıxlığı 6470 mteks nisbi qırılma uzunluğu 33/34 mm alınmışdır. Göründüyü kimi qozaların yaşı azaldıqca yetişənlik dərəcəsi azaldığına görə lifin texnoloji keyfiyyəti aşağı düşür.

Beləliklə, aparılan təhlil və hesablamalara əsasən müəyyən olunmuşdur ki, becərilən sortda xas olan stabil, yüksək texnoloji keyfiyyət göstəricili xam pambıq, bitkilərin aşağı və orta yaruslarından yığılan qozalarda olur.

ƏDƏBİYYAT

1. Канаш М.С. Изменение технологических качеств хлопка-сырца и волокна в процессе роста и развития коробочек хлопчатника. Изд.АН. УзССР №4, 1950 г. 2. Канаш М.С. Изучение технологических свойств волокна. Итоги работы СоюзНИХИ, вып. II., из-во САГУ, Ташкент, 1955 г. 3. Порова П.Я. Биология развития хлопкового волокна и его технологические свойства. Изд-во «ФАН», Узб.ССР.Ташкент-1975 г. 4. Рахимов Х.Р., Руденко Л.С. Семеноведение хлопчатника. Изд-во «ФАН». Узб.ССР.Ташкент-1976. 5. Mustafayev S., Mazo E. Azərbaycanda pambığın toxumçuluğu. Azərbaycan Dövlət Nəşriyyatı, Bakı, 1981. 6. Инструкция по определению сорта хлопка-сырца и хлопка-волокна на приборе ЛПС-4 ПОХ 68-85 УзНИИТИ, Ташкент, 1985 г. 7. Pambıq lifinin keyfiyyətinin təyin edilməsi qaydaları, Bakı, 1996-cı il. 8. Zeynalov İ. Pambıq bitkisinin seleksiya və toxumçuluğu, Gəncə, 2011-ci il.

Хозяйственные показатели и технологические качества волокна полученных из разновозрастных коробочки

П.М.Эюбова, М.И.Казимов, Ф.К.Гахраманов

В работе изучено ухудшение хозяйственных показателей и технологические качества волокна в зависимости от аста коробочек. Обнаружено что, с уменьшением возраста коробочек уменьшается крепость волокна, ичивается линейная плотность и тщательная длина волокна. Это означает, что с уменьшением возраста бочек ухудшается технологические качество волокна.

Ключевые слова: разновозрастные коробочки, длина волокна, выход волокна, технологические качество жкна, семеноводство, текстильная промышленность.

Economical characters of row-cotton and technological qualities of fiber got from balls of different ages

P.M.Ayubova, M.I.Kazimov, F.K.Gahramanov

Irrespective of the collecting method matured and non-matured balls of different ages of row-cotton are harvested, their fiber is of various technological qualities. That's why we decided to study economical characters of row-cotton and echnological qualities of fiber received from balls of different ages.

The received materials show that, economical characters of row-cotton of lower and middle branches are completely igh and the fiber got from this yield is of high technological qualities.

Key words: balls of different ages, fiber length, fiber output, technological qualities of fiber, seed-growing, textile roduction.